EUROCRIZA SAU ACUMULAREA INEGALITĂŢILOR
The Eurocrisis or the Buildup of Inequities

Alex. CISTELECAN[1]

Abstract

This essay traces down the evolution, causes, and consequences of the so-called contemporary „Eurocrisis". It argues that there are two correlated dynamics that led to the unfolding of the economic meltdown on the old continent: firstly, a structural tension between labor and capital, reflected in the increasing pressure on wages all over Europe as the last resource for boosting international competitiveness; secondly, a rather geopolitical tension between the core of the Eurozone (especially Germany) and the periphery, whereby the surpluses of the former are recycled through financialisation and lent to the periphery, thus vastly increasing the already existing gaps between the periphery and the core.

Keywords: European Union, economic crisis, monetary union, labor, capital, periphery, core.

De bine de rău, cam ştim care au fost cauzele crizei economice din Statele Unite, declanşată în 2008 odată cu falimentul Lehman Brothers: explozia creditelor *subprime*, adică a creditelor imobiliare destinate celor fără garanţii financiare, peste care s-a suprapus o imensă reţea de operaţiuni financiare oculte şi misterioase, al cărei rol era, chipurile, cel de securizare a riscului, dar al cărei efect concret a fost tocmai cel de multiplicare astronomică a pierderilor[2]. Aproape inexplicabile au rămas însă, chiar şi după aproape cinci ani de desfăşurare, cauzele şi originea crizei economice din Europa. Există ceva nesatisfăcător în explicaţiile oficiale: dacă criza europeană este un simplu efect, o „contagiune" a celei americane, datorată naturii transnaţionale a capitalismului actual, cum se face că e mai profundă şi mai prelungită decât criza de peste ocean? Dacă, în schimb, criza din Europa este o răbufnire a inadecvării modelului său economic – dulcea social-democraţie a bătrânului continent –, cum se face că procesul susţinut de demantelare a acestui model social şi economic nu dă deloc semne că ar scoate continentul din criză? Iar dacă, în fine, aşa cum liderii europeni par să susţină în momentele de exasperare, criza e

[1] Lecturer PhD., *Petru Maior* University, Târgu-Mureş

[2] Mai ştim, de asemenea, că ambii factori (creditele *subprime* şi operaţiunile de securizare) sunt manifestări imediate a ceea ce se numeşte financiarizare [financialization]. Contrar opiniei curente, financiarizarea nu înseamnă o putere mult sporită a băncilor, ci o redirecţionare a activităţii lor. În condiţiile în care corporaţiile au devenit capabile să-şi atragă singure capitalul necesar, fie acumulând mari rezerve de capital, fie deschizându-şi propriile departamente sau instituţii financiare, băncile s-au văzut private de principala lor sursă de profit (creditele de investiţii pentru corporaţii). Astfel, activitatea lor s-a îndreptat spre financiarizarea supravieţuirii cetăţenilor de rând, aşadar spre creditarea directă a populaţiei – profitând, desigur, în acest context, de retragerea constantă a susţinerii statale şi a asistenţei sociale pe fondul turnurii neoliberale din ultimele patru decenii. Rescrierea neoliberală a contractului social a privatizat vechile prestaţii legitime ale statului, a transformat drepturile în credite şi le-a permis astfel băncilor să-şi pescuiască profitul direct din buzunarul oamenilor de rând. Financiarizarea înseamnă, astfel, atât turnura financiară a corporaţiilor, a simplilor „producători", cât şi, implicit, turnura „asistenţială" a băncilor, în realitate o „expropriere financiară" a publicului făcută posibilă de abandonarea rolului social al statului. Cf., pp. 114-148.

BDD-A2873 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

un deficit de civilizaţie europeană la popoarele din periferia UE, ceva legat de cultura loisirului şi a indolenţei în care se complac mediteraneenii, cum se face că decalajul şi dezechilibrele dintre periferie şi centru nu fac decât să crească, în ciuda tuturor eforturilor de germanizare a popoarelor PIGS (lărgite şi redenumite, mai nou – că tot e la modă culturalizarea problemelor structurale – drept GIPSI).

Pentru toţi cei măcinaţi de acest nedumeriri, volumul *Crisis in the Eurozone*, coordonat de Costas Lapavitsas şi grupul de cercetători de la School of Oriental and African Studies din Londra (ca să vezi unde, în toată puzderia de euro-barometre, comunicate, discursuri şi analize ale liderilor şi experţilor europeni, mai poţi afla câte ceva *cu sens* despre bătrânul nostru continent) este absolut binevenit[3]. Volumul grupează trei rapoarte ale grupului de *Research on Money and Finance*, redactate între 2010 şi 2012, şi care abordează, fiecare, dar cu accente diferite, evoluţia crizei europene de la cauze şi origini, la dinamică şi politici actuale, până la posibilele soluţii de ieşire. Toate aceste momente – de la cauze la soluţii – par să poată fi rezumate în două cuvinte: moneda euro, a cărei instituire poate fi considerată a fi cauza structurală a crizei, şi a cărei abandonare este propusă de către autori ca unică soluţie de ieşire din criză pentru ţările de la periferia uniunii monetare.

Dar până să ajungem la cauzele structurale şi soluţiile radicale, să recapitulăm desfăşurarea iniţială a evenimentelor în deplasarea crizei dinspre SUA înspre Europa. Cauzele imediate ale crizei europene sunt într-adevăr legate de spargerea bulei imobiliare de peste ocean; atâta doar că nu avem aici de-a face cu o simplă relaţie de cauzalitate, ci mai degrabă cu un prilej de dezvăluire, un context în care criza americană şi repercusiunile ei de dincoace de ocean nu au făcut decât să scoată la iveală dezechilibrele şi disfuncţionalităţile structurii instituţionale a Uniunii Europene.

De prin a doua jumătate a anului 2007, odată cu primele semne ale crizei din SUA, băncile europene au început să se confrunte cu probleme de lichidităţi, descoperind totodată că sunt băgate până la brâu (cel puţin) în iureşul de credite subprime şi operaţiuni extrem de problematice de securizare a acestora. Banca Centrală Europeană a sărit în ajutorul suratelor sale, furnizându-le lichidităţi; în acelaşi timp, pentru a-şi pune conturile în ordine, băncile au abandonat împrumuturile pe termen lung, preferându-le pe cele pe termen scurt, reducând totodată drastic creditarea. Dacă aceste mişcări au întremat pe moment băncile europene, ele au provocat însă o lipsă acută de fonduri şi un val de recesiune în toată zona euro. În aceste condiţii extrem de nefavorabile – şi, în parte, tocmai din cauza acestor măsuri –, statele au trebuit să intre pe piaţa de capital într-o căutare disperată de fonduri. Fonduri necesare, pe de o parte, din pricina colapsului în finanţele publice datorat recesiunii, iar pe de altă parte, tocmai din cauza costurilor pe care le-au presupus operaţiunile de salvare a băncilor. Acesta a fost începutul deplasării de la datoria privată (în mare parte, a băncilor) la datoria publică, o deplasare care, de-a lungul

[3] Costas Lapavitsas et. al., *Crisis in the Eurozone*, Verso, London & New York, 2012.

BDD-A2873 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

crizei, s-a făcut în valuri succesive: în fond, creşterea datoriei publice la periferie a fost un rezultat al crizei din 2007-9, ca urmare a faptului că statele au trebuit să intre pe piaţa de capital ca să suplinească retragerea creditării bancare. Dacă cheltuielile publice atingeau cote alarmante, acest fapt se datora tocmai necesităţii de a suplini şi susţine sistemul bancar privat falimentar. Conjunctura a fost, de asemenea, o ocazie ideală pentru speculanţi: dacă de obicei operaţiunile lor se concentrează asupra monedelor naţionale şi a ratelor de schimb, în contextul zonei euro şi în condiţiile în care statele, în lipsa creditării bancare, au fost nevoite să recurgă la emiterea de obligaţiuni pentru a putea obţine capital, atacurile speculanţilor s-au concentrat asupra datoriei publice şi a *rating*-ului de ţară – provocând faimoasele *spread*-uri între costurile creditării de la o ţară la alta. Cu această ocazie, unul din avantajele trâmbiţate ale monedei euro – faptul că va armoniza şi reduce, pentru statele de la periferie, costurile finanţării – a căzut subit.

Această evoluţie nu face însă decât să pună în lumină contradicţia de pornire a zonei euro: existenţa unei politici monetare unice, în lipsa oricărei politici fiscale continentale coerente. Ceea ce explică şi măsurile partizane prin care BCE a încercat să rezolve problema: punând imediat la dispoziţie lichidităţi pentru băncile aflate în pericol, dar lăsând – cel puţin iniţial – statele să se descurce singure şi să obţină fonduri cum pot. „Piaţa monetară în Europa este unificată, iar fiecare sistem bancar are acces la BCE prin banca sa naţională, în aceleaşi condiţii şi la aceeaşi rată a dobânzii; naţionalitatea băncii nu contează pentru accesul la lichidităţi. În schimb, pe piaţa bondurilor statale, fiecare ţară se confruntă cu condiţionalităţi specifice pentru a-şi refinanţa datoria". (p. 56)

Deplasarea poverii datoriei de la băncile private la state nu era însă o mişcare lină, unidirecţională şi fără efecte contrare. Creşterea datoriei publice în ţările din periferie risca să ameninţe, în retur, însăşi solvabilitatea băncilor europene. În fond, băncile nucleului zonei euro, în special cele germane şi franceze, înregistrau o expunere uriaşă la datoria ţărilor de la periferie. Mai mult decât atât, împrumuturile băncilor germane şi franceze către statele de la periferia euro n-au încetat să crească chiar şi după declanşarea crizei în SUA, atingând maximul în 2008 şi rămânând la un nivel ridicat chiar şi în 2009. Argumentul băncilor era că datoria publică este o investiţie sigură, pentru că statele – şi încă în zona euro – nu pot da faliment. Dar mai mult decât acest argument odinioară de bun-simţ, atractivitatea datoriilor publice pentru băncile germane şi franceze era dată de aceleaşi *spread*-uri, de decalajul tot mai mare dintre ratele la care aceste state îşi obţineau finanţarea faţă de rata corespunzătoare Germaniei. Astfel că, în condiţiile în care băncile din nucleul eurozonei tocmai primiseră lichidităţi de la BCE şi Federal Reserve la o rată infimă, acum aveau ocazia să „investească" aceste fonduri în ţările de la periferie şi, profitând de *spread*-ul tot mai lat, să obţină astfel, printr-o simplă mutare a banilor, profituri imense. Aşa se face că expunerea băncilor din *core*-ul eurozonei faţă de periferie a ajuns în 2009 la suma frumuşică de 1.4 mii de miliarde de euro. Rezumând situaţia, autorii notează: „Mare parte din noile oportunităţi pentru bănci a constituit-o datoria publică…

BDD-A2873 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

Nevoia presantă de fonduri a guvernelor a fost provocată de prăbuşirea veniturilor din taxe şi impozite, precum şi de încercarea de a salva sistemul financiar şi de a evita o depresiune. Rezultatul a fost acela de a creşte profitabilitatea datoriei publice. Înzestrate cu fonduri ieftine şi abundente de la BCE, băncile europene au profitat de această oportunitate… Băncile obţineau fonduri la o rată mică de la banca centrală, după care le împrumutau la o rată mare statelor" (pp. 101-102)[4].

Asta până prin 2010, când a început să se strecoare îndoiala în legătură cu siguranţa datoriei publice – ceea ce ameninţa să întoarcă înapoi povara crizei asupra băncilor, după ce că abia fusese mutată cu succes de la bănci înspre state. În acest context alarmant, BCE şi restul troicii au intervenit din nou, acordând pachete de salvare statelor de la periferie. Doar că ţinta finală a acestor noi fonduri era, desigur, băncile europene. „Deşi retorica liderilor europeni marşa pe salvarea uniunii monetare europene prin salvarea ţărilor de la periferie, scopul real viza starea precară a băncilor din centrul zonei euro. Intervenţia lor era mai puţin preocupată de dezastrul din Atena şi mai îngrijorată de faptul că băncile europene (în special cele germane şi franceze) se confruntau cu un val de pierderi şi dificultăţi de finanţare". (p. 108) Sau, cum rezuma plastic întreaga situaţie Mark Blyth: „*You need to understand what is going on in Ireland: the Germans are holding a gun to the Irish head and they're saying „Here, take this money, you need to take it right now so you can pay it back to the German banks so they can clean their balance sheets*"[5]. Desigur, după cum se ştie, toate aceste pachete de salvare pe care troica le acorda generos statelor de la periferie, pentru ca acestea să le transfere rapid băncilor europene, erau însoţite de măsuri punitive de austeritate: în fond, nu-i aşa, datoria publică de la periferie crescuse într-adevăr alarmant, astfel încât mesajul tranşant al graficelor era unul singur: statele trebuie să-şi reducă drastic cheltuielile şi politicile fiscale nesustenabile. Că toate aceste cheltuieli care au dublat practic datoria publică la periferie nu aveau nimic de-a face cu vreun model social-democrat perimat, cu creşteri de salarii, ajutoare sociale grase sau investiţii în infrastructură neprofitabile, ci tocmai cu încercările de a salva şi suplini sistemul financiar falimentar – acesta era un aspect concret, istoric, mai puţin vizibil în balanţa abstractă a fondurilor statale, în curba ascendentă care ilustra evoluţia datoriei publice. Astfel încât, pentru ca teatrul salvării statelor periferice de către troică să fie complet şi să comporte, aşadar, inclusiv o binevenită lecţie moralizatoare, măsurile de austeritate care însoţeau aceste pachete salvatoare nu au avut niciodată doar un aspect pur tehnic, un specific contabilicesc, ci au fost înveşmântate într-un aer moral, într-o misiune civilizatorie: „Împrumuturile de salvare au fost de la bun început concepute ca fiind punitiv de costisitoare, ca pentru a da o lecţie morală debitorilor suverani delincvenţi. Contrastul faţă de lichidităţile extrem de ieftine pe care BCE le-a pus la dispoziţia băncilor cu probleme

[4] Această mişcare de expropriere în doi paşi nici nu avea nevoie să treacă printr-un cadru internaţional. La noi, de exemplu, totul s-a petrecut în ograda proprie: BNR a acordat fonduri ieftine băncilor private, de la care statul s-a împrumutat mult mai puţin ieftin. E şi acesta unul din beneficiile principale ale acestui principiu democratic suprem care e autonomia băncii centrale.

[5] http://www.radioopensource.org/mark-blyth-2-2011-will-be-worse-and-life-will-go-on/

BDD-A2873 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

nu poate fi mai mare. Se pare că băncile private nu au nevoie de un imbold moral adiţional". (p. 177)

Şi cam în acest punct suntem încă şi astăzi: fonduri de salvare peste fonduri de salvare, la pachet cu duşul rece şi moralizator al măsurilor de austeritate, care nu fac însă decât să adâncească recesiunea şi să crească nivelul datoriei publice. Şi toată această expropriere a bunului public şi stoarcere a cetăţenilor de la periferia zonei europene sunt vândute ca un mijloc dureros, dar necesar pentru salvarea unităţii monetare a zonei euro, pentru păstrarea credibilităţii internaţionale a monedei euro – obiective care, în acest moment de sinceritate involuntară a elitelor europene, par să rezume miza întregii structuri instituţionale continentale. „In the blink of an eye, a *pensée unique* has become a *pénitence unique*"[6]. Ceea ce ne conduce la cauzele structurale care subîntind desfăşurarea imediată a evenimentelor, la această *pensée unique* care dirijează politicile anticriză şi care este cristalizată în eşafodajul instituţional al Uniunii Europene.

Am menţionat deja contradicţia dintre existenţa unei politici monetare unice la nivelul eurozonei şi inexistenţa oricărei coordonări între politicile fiscale, nivelurile de impozitare, sistemele de pensii şi asigurări de sănătate sau salarii ale diferitelor state. Această contradicţie nu este însă rezultatul unei scăpări, al unei neglijenţe, după cum nu e nici o simplă problemă rămasă deocamdată nerezolvată, dar la a cărei soluţionare forurile europene urmează să lucreze în cel mai scurt timp. Contradicţia respectivă este tocmai fundamentul pe care s-a instituit uniunea europeană şi expresia concentrată a obiectivelor sale primare. După cum se exprimă, în mod cât se poate de tranşant, echipa de economişti a lui Lapavitsas: „Dereglarea instituţională a eurozonei nu a fost doar rezultatul unui proiect prost articulat sau al unei teorii economice greşite. A fost, mai degrabă, rezultatul unor relaţii politice şi sociale care au stat la baza creării unei noi monede internaţionale. La originea crizei din eurozonă stau interese de clasă şi imperiale, nu erorile „tehnice" ale uniunii monetare" (p. 167). Caracterul de clasă şi ambiţiile imperialiste din spatele acestei construcţii aparent pur neutre şi tehnocrate care e Uniunea Europeană sunt perfect vizibile în priorităţile şi obiectivele ei: singurul obiectiv al politicii monetare europene – care, după cum am văzut, este şi singura sferă de coordonare veritabilă la nivelul uniunii – este stabilitatea preţurilor şi combaterea inflaţiei. Cu supravegherea şi respectarea acestei ordini a preferinţelor curat neoliberală se ocupă BCE şi structura de bănci naţionale centrale. Automat, din această dispunere a priorităţilor, rezultă că, în eventualitatea unei crize, soluţiile tradiţionale de ieşire – care comportă devalorizarea monedei – sunt excluse din principiu. Singura variantă rămâne, aşa cum am şi văzut, tăierea salariilor, reducerea ajutoarelor sociale şi, în cel mai bun caz, migraţia în masă – adică externalizarea unei părţi din problemă, pasarea presiunii asupra vecinului. Explicaţia pentru această dispunere a priorităţilor, care anulează orice marjă de mişcare a statelor suverane şi, în cazul unei

[6] Perry Anderson, *The New Old World*, Verso, London & New York, p. 508. Pentru o expunere excelentă a istoriei Uniunii Europene, vezi pp. 3-79.

BDD-A2873 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

recesiuni, mută întreaga presiune asupra cetățenilor, este, evident, salvarea *asset*-ului cel mai de preț al bătrânului continent, moneda euro. Stabilitatea prețurilor şi combaterea inflației – principala grijă a liderilor europeni – sunt, în fond, garanții credibilității monedei euro. Ele sunt expresia instituțională a ceea ce proiectul monedei euro a însemnat de la bun început: crearea unei monede internaționale credibile şi capabile să concureze de la egal la egal cu dolarul, şi care să poată impune la nivel mondial interesele şi avantajele competitive ale băncilor şi corporațiilor europene[7]. În centrul crizei europene, în fundalul desfăşurării spectaculoase a neputinței liderilor UE stă, aşadar, moneda euro. „Moneda euro a mediat criza globală în Europa şi i-a imprimat forma caracteristică". (p. 159)

În mod ironic, criza a arătat însă cum tocmai structura instituțională menită să salveze onoarea monedei europene cu orice preț social a fost cea care i-a şubrezit serios credibilitatea şi potențialul de concurent serios al monedei americane. În acest context, încercările liderilor europeni, rezumate perfect în vestitul „Pact de creştere şi stabilitate", n-au făcut decât să adâncească problema. Dacă SUA a putut să-şi relaxeze politica fiscală şi, punând la bătaie valuri după valuri de *quantitative easings*, dau semne că sunt pe cale de a ieşi din recesiune, „Pactul european a impus mai multă rigoare fiscală ca reacție la criză. Efectul a fost de a împinge statele membre la o presiune încă şi mai mare asupra forței de muncă, ca o condiție de protejare a intereselor sistemului financiar european. Astfel, uniunea monetară a însemnat o ajustare asimetrică a băncilor şi statelor în sfera financiară de după criză: băncile au fost protejate, în timp ce greutatea ajustării a căzut pe muncitorii din statele periferice" (p. 44). Că aceste măsuri de austeritate nu au avut deloc efectul scontat, de a reduce datoria țărilor de la periferie şi de a le scoate din criză, e de-acum evident. Tot atât de evident e, însă, că ele au erodat puternic inclusiv credibilitatea internațională a monedei euro, în numele căreia aceste măsuri au fost aplicate de la bun început. Mai mult decât atât, se cuvine evaluată aici şi rigoarea instituțională cu care elitele europene se mândresc atât: dacă Statele Unite au putut profita de libertatea de mişcare pe care le-o conferă autonomia fiscală şi statutul de monedă internațională al dolarului (un aspect, desigur, deloc neproblematic, dar care aici, ca şi în multe alte ocazii, îşi arată avantajele pentru politica SUA), liderii europeni s-au împiedicat în propria lor inerție instituțională şi rigoare tehnocrată, adică tocmai în acel design instituțional care trebuia să garanteze sănătatea monedei europene. Faptul că BCE a putut da dovadă de multă inventivitate atunci când a fost vorba să pună lichidități la dispoziția băncilor, trecând peste sau ocolind agil prevederile instituționale, inventivitate pe care n-a mai găsit-o nicicum atunci când a fost vorba să furnizeze fonduri statelor europene – acest fapt nu

[7] Acest proiect tehnocrat, al elitelor europene, comportă desigur totodată şi o dimensiune culturală, se legitimează printr-un discurs al unității şi civilizației europene, ca şi cum moneda euro ar fi materializarea însăşi a tuturor principiilor şi valorilor bătrânului continent. După cum rezumă autorii această învăluire culturală şi „democratică" a monedei euro: „Pentru mai bine de două decenii, ideea că moneda euro este epitomul unității europene a crescut în influență în rândul politicienilor şi a liderilor de opinie de pe continent. Încă şi mai surprinzător, o formă monetară care are rolul de a sluji interesele marilor bănci şi marilor corporații a fost prezentată ca un proiect inerent social-democrat". (pp. X-XI)

BDD-A2873 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

face decât să demonstreze încă o dată caracterul partizan şi orientarea de clasă a instituţiei europene. În fine, ca să încheiem acest capitol despre zbaterea monedei euro în menghina dintre dolar şi propriii cetăţeni, trebuie să spunem că, în cele din urmă, la salvarea monedei euro şi a sistemului financiar european au pus umărul tocmai rivalii de peste ocean: firește, această mână de ajutor nu a venit din generozitatea americanilor, ci ca reacție la expunerea considerabilă pe care băncile americane o aveau față de băncile europene. Efectul a fost, însă, tocmai cel de a transforma pretenţiile mondiale ale monedei euro într-o simplă glumă: „Statele Unite au apărut ca ultim garant al monedei euro… Încă o dată, s-a dovedit că euro nu reprezintă nici o provocare la adresa dolarului ca monedă mondială". (p. 111)

Că moneda euro nu este un instrument tehnic neutru, menit să garanteze stabilitatea şi coordonarea economică europeană, este de-acum limpede. Prin chiar structura sa, euro privilegiază interesele sectorului financiar şi mută presiunea asupra cetăţenilor, sau, ca s-o spunem pe şleau, privilegiază capitalul în detrimentul muncii. Însă caracterul partizan, non-neutru al monedei euro comportă şi un aspect geopolitic: o tensiune nu doar între capital şi muncă, ci inclusiv între centrul şi periferia zonei euro[8]. După cum notează Kouvelakis în Introducere: „Moneda euro trebuie înţeleasă ca un mecanism de clasă feroce menit să disciplineze costul muncii – începând cu salariile muncitorilor germani, care au rămas la acelaşi nivel în toată decada de la începutul noului mileniu –, dar şi ca un mijloc prin care hegemonia capitalului german este articulată şi impusă la nivel european şi, mai larg, internaţional". (p. XX) Abordând acest aspect, descoperim nu doar că actorii se schimbă şi că în spatele monedei euro şi al troicii dăm de perechea Germania-periferie (în special Grecia); dar avem totodată ocazia să risipim puţin şi din ceaţa densă pe care o lasă discursul oficial curent, care explică recesiunea europeană în termenii tehnici şi totodată moralizatori ai competitivităţii, productivităţii şi eficienţei economice. Cele două aspecte, cel structural-instituţional şi cel geopolitic, sunt, firește, legate între ele. Care e legătura dintre moneda euro şi dominaţia germană în Europa? În primul rând, structura de la bun început ierarhică pe care a îmbrăcat-o uniunea monetară în avantajul marilor state europene: astfel, piaţa monetară unică nu era un mijloc de armonizare a economiilor europene, ci o cutie de transmisie şi amplificare a decalajelor iniţiale. În al doilea rând, faptul că moneda euro i-a furnizat costuri extrem de reduse capitalului industrial şi financiar german, anulând costurile tranzacţiilor internaţionale şi facilitând *outsourcing*-ul producţiei industriale. În al treilea rând, blocând singurul mijloc de contracarare a competitivităţii germane aflat la dispoziţia periferiei: şi anume,

[8] Din păcate, Lapavitsas şi colaboratorii săi nu discută situația țărilor europene – precum România – care nu fac parte din zona euro. Putem însă deduce că situația, aici, la noi, este încă şi mai proastă. Practic, bifăm toate dezavantajele unei monede legate de euro (menținerea cursului de schimb la un nivel artificial, care anulează orice marjă de mişcare în direcția unei devalorizări a monedei şi, implicit, a unei posibile competitivități sporite a industriei locale), plus dezavantajele (cum ar fi lipsa de credibilitate) pe care le comportă faptul că nu avem, totuşi, moneda euro. Acest dublu dezavantaj s-a văzut, de altfel, recent, odată cu vestea măsurilor impuse de troică în Cipru (taxarea depozitelor bancare, deocamdată respinsă de parlamentul cipriot): euro s-a prăbuşit la minimul din ultimele şase luni față de dolar, dar a crescut la maximul din ultimele trei luni față de leu.

BDD-A2873 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

devalorizarea propriei monede. În fine – şi ca o consecinţă a acestor aspecte – transformarea monedei euro într-o nouă şi mult mai respectabilă *deutsche Mark*, care a uşurat ascensiunea financiară a Germaniei precum şi libertatea absolută de mişcare a capitalului său industrial. (cf. pp. 158-159)

Una peste alta, „departe de a promova convergenţa între statele membre, Uniunea Monetară Europeană a fost o sursă de presiune neîntreruptă asupra muncitorilor care a produs disparităţi sistematice între centru şi periferie, rezultând într-o acumulare imensă de datorie în cea din urmă" (p. 91). Cum se explică toate acestea?

Să reluăm de la început: există două cauze ale creşterii datoriei statelor de la periferie: pierderea competitivităţii şi financiarizarea. Cele două aspecte sunt, bineînţeles, intercorelate. Mai mult, participarea în uniunea monetară a intensificat ambele evoluţii. Explicaţia oficială a crizei europene şi a decalajului dintre centru şi periferie recurge de regulă la refrenul competitivităţii: Germania este competitivă, pentru că germanii sunt harnici, economi, protestanţi, în vreme ce mediteraneenii sunt leneşi, neserioşi, ineficienţi. Şi iată cum, dintr-o singură mişcare, explicaţia economică se transformă în antropologie culturală. Să re-structuralizăm această explicaţie. Germania are, într-adevăr, un avantaj de competitivitate. De unde provine el? În această privinţă, Lapavitsas şi echipa sa sunt cât se poate de tranşanţi: singura sursă de competitivitate a Germaniei a fost presiunea asupra salariilor propriilor muncitori. În ultimele două decenii, salariile reale în Germania au rămas practic la acelaşi nivel. Bazinul vast de forţă de muncă ieftină, apărut prin unificarea Germaniei şi prin includerea în UE a ţărilor din jur (în special Cehia, Polonia, Slovenia), au adus pe piaţa muncii o armată de rezervă pe care patronatul german a invocat-o (şi folosit-o) cu succes pentru a obţine consensul forţei de muncă germane faţă de blocarea sau chiar scăderea propriilor venituri. Iar această presiune aplicată constant asupra veniturilor forţei de muncă i-a conferit Germaniei un avantaj uriaş pe piaţa exporturilor. Aceasta este explicaţia pentru surplusurile constante înregistrate în balanţa de cont curent a Germaniei: competitivitatea exporturilor sale, datorată sufocării forţei de muncă locale. „În centrul zonei euro, Germania a fost marcată de creştere scăzută, investiţii care au rămas la acelaşi nivel, consum stagnant, economii în creştere şi datorii ale populaţiei în scădere. Germania nu a fost o economie capitalistă dinamică sub nici un aspect. Singura sursă de dinamism au fost exporturile". (p. 21) Şi mai departe: „Este greşit să interpretăm criza ca rezultat al economiilor ineficiente de la periferie care n-au făcut faţă economiei germane eficiente. Mărimea economiei germane şi performanţa ei la exporturi – ale cărei cauze specifice sunt legate de moneda euro – sunt cele care i-au permis să domine eurozona. Eficienţa nu are nimic de-a face aici". (p. 21)

Dar dacă dinamismul economiei germane se reflectă în surplusurile de cont curent, în diferenţa pozitivă dintre exporturi şi importuri, iar principalii parteneri economici ai Germaniei sunt statele din Uniunea Europeană, e clar că aceste surplusuri trebuie să apară undeva, la partenerii europeni, cu semn negativ, ca deficite structurale. Şi într-adevăr, graficele prezentate de autori arată cum nu se poate mai clar modul în care surplusurile

BDD-A2873 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

germane se oglindesc perfect în deficitele țărilor de la periferie. Eventuala marjă de creştere a competitivității a acestor state era, în fond, redusă de la bun început. În primul rând, prin ratele de schimb la care au intrat în zona euro. În al doilea rând, prin imposibilitatea de a-şi devaloriza moneda, odată intrate în zona euro. Iar în al treilea rând, prin salariile deja mult mai mici pe care muncitorii le obțineau aici față de colegii lor din nucleul zonei euro. În realitate, în ultimul deceniu, productivitatea a crescut mult mai mult la periferie decât în Germania, unde a rămas relativ constantă. Dar salariile, relativ mizere din pornire, nu puteau fi tăiate mai mult – ba chiar au crescut şi ele, e adevărat în procente destul de infime (20% în Grecia între 2000 şi 2008). Sistematizând şi punând în paralel situația de la periferie cu cea de la centru, rezultă următorul tablou: dată fiind existența unei unici politici monetare şi constrângerile aplicate politicilor fiscale ale diferitelor state (prin tratatele şi pactele europene), singura pârghie pentru a creşte competitivitatea externă a fost presiunea asupra muncii şi salariilor. Toate statele europene s-au aruncat în această cursă, impunând flexibilitatea în câmpul muncii şi comprimând costurile muncii. Dar, important, punctele lor de plecare au fost diferite. Germania a fost mult mai eficientă în această privință („Agenda 2010", introdusă de – cine alții? – social-democrații germani în 2003 a fost explicită în acest sens). Statele periferice, cu un nivel destul de precar de bunăstare, cu salarii reale scăzute şi organizații sindicale puternice, precum Grecia, Portugalia, Italia şi Spania, n-au fost atât de eficiente. De aici, deficitele constante de cont curent pe care le-au înregistrat statele de la periferie. Şi în asta constă toată explicația pentru avantajele sau dezavantajele de competitivitate de pe continent: nu creşterea productivității, nu inovațiile tehnologice, nu distribuirea inegală a hărniciei, ci o simplă cursă cu totul cinică în care cine stoarce mai mult propria forță de muncă, acela stabileşte prețul minim al pieței, îşi sufocă sub exporturi competitorii şi iese câştigător.

Una peste alta, disparitățile geografice de pe teritoriul uniunii sunt expresia exteriorizată a conflictului de clasă din chiar centrul uniunii. Înclinarea balanței în favoarea capitalului şi în defavoarea muncii în Germania a produs surplusurile sale de cont curent şi a impus deficitele simetrice din periferie[9]. Dar povestea nu se termină aici. Raportul de competitivitate între centru şi periferie e, cum spuneam, doar un factor al acumulării

[9] Pentru unii, această explicație a sursei dezechilibrelor de competitivitate prin blocarea sau reducerea salariilor din Germania poate părea implauzibilă: în fond, toată lumea ştie că salariile din Germania sunt printre cele mai mari din Europa. Pe lângă explicația pe care o oferă autorii (legată de extinderea pieței germane a forței de muncă prin includerea RDG-ului şi, ulterior, a țărilor vecine în sfera de influență imediată a Germaniei, ceea ce a dus la acceptarea din partea sindicatelor a „compromisurilor" salariale), ar mai putea fi invocate două aspecte: în primul rând, ideea că, în condiții de libertate de mişcare a capitalului, producătorii cu cea mai avansată tehnologie şi, implicit, compoziția organică cea mai ridicată a capitalului sunt cei care impun prețul mediu de vânzare a mărfurilor – ceea ce înseamnă că industriaşii greci sunt nevoiți să-şi vândă produsele la valoarea medie mult mai scăzută impusă de tehnologizarea superioară din Germania; şi în al doilea rând, ideea că, în aceleaşi condiții, o creştere a salariilor (fie ea şi infimă – cum am văzut, 20% în Grecia în decursul a opt ani) are un impact mult mai mare asupra producătorilor cu o compoziție organică scăzută a capitalului decât asupra producătorilor cu un grad mult mai ridicat de tehnologizare – ceea ce înseamnă că, deşi salariile de pornire ale muncitorilor greci erau mult mai mici decât cele ale muncitorilor germani, faptul că primele au crescut în vreme ce ultimele au rămas constante a redus considerabil din competitivitatea primilor. Cf. Marx, *Capitalul*, vol. 3, cap. 10-11.

BDD-A2873 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

datoriei în sudul european. Peste acest nivel se adaugă celălalt factor: financiarizarea. Financiarizarea a făcut ca surplusurile de capital obţinute prin exporturi să fie reciclate de băncile germane prin împrumuturi la periferie – împrumuturi necesare tocmai din pricina deficitelor cu care se confruntă aceste ţări. Trebuie însă să subliniem aici două aspecte: în primul rând, aceste împrumuturi vizau mai ales sectorul privat – bănci şi corporaţii – din statele de la periferie, nicidecum visteria naţională. Mai mult, compoziţia acestor transferuri de capital e, de asemenea, relevantă: FDI (foreign direct investment – care nu creează datorie) e foarte scăzut; aşadar, nu binecuvântaţii investitori sunt cei care şi-au trimis capitalul la periferie; ceea ce predomină în acest transfer de capital sunt împrumuturile bancare şi bondurile (care, ambele, creează datorie). Bula imobiliară din Spania sau iureşul creditelor pentru consum din Grecia sau Portugalia au reprezentat, astfel, prelungirea financiară a dezechilibrelor structurale din sânul Uniunii Europene: în lipsa unei uniuni fiscale europene, care să balanseze şi să transfere fondurile de la o zonă la alta în numele presupusei solidarităţi europene, băncile şi instituţiile financiare au intrat bucuros în acest rol şi, ca nişte veritabili lupi puşi drept paznici la oi, au transformat în profit şi au adâncit astfel decalajele europene şi inegalităţile de clasă deja existente şi consfinţite, de altfel, în structura instituţională a UE.

Nu voi insista aici prea mult asupra soluţiilor pe care le prezintă autorii. Există trei alternative: în primul rând, soluţia care e aplicată constant de când a izbucnit criza în Europa, şi anume continuarea politicilor de austeritate. Rezultatul dezastruos e ştiut dinainte. În al doilea rând, ideea unei reformări a mecanismelor euro. Această idee nobilă riscă însă să se lovească de rigiditatea structurii europene şi să contravină, în fond, intereselor iniţiale, de clasă şi imperialiste, care au dus la forma actuală a Uniunii Europene. Una peste alta, se prea poate ca, la capătul acestei căi reformiste, să descoperim că „*a good euro might well lead to no euro*" (p. 68). În fine, soluţia pentru care optează autorii este ieşirea din zona euro. Nu orice fel de ieşire – ci ceea ce se numeşte „debtor led default" sau „progressive default". Ideea care stă la baza acestei soluţii este că oricum, la cum arată situaţia, falimentul statelor de la periferie sau, cel puţin, prelungirea recesiunii şi a mizeriei sociale pentru mulţi ani de aici înainte sunt ceva sigur. În aceste condiţii, cea mai bună opţiune, din acest evantai de soluţii dureroase, este ca statele de la periferie să ia măcar frâiele în mână şi să-şi organizeze ele însele ieşirea din zona euro. Că nu va fi ceva uşor sau plăcut, e limpede. Dar preluând iniţiativa şi dictând ele însele termenii şi condiţiile acestei ieşiri, statele respective vor putea măcar să-şi aştearnă cum pot mai bine aterizarea forţată. Fără doar şi poate, după cum recunosc şi autorii, reuşita acestor măsuri radicale depinde enorm de contextul social şi politic în care se realizează, altfel spus, de existenţa unei mobilizări socialiste de masă în ţările respective. Dar aici ieşim din sfera economiei politice şi intrăm într-o altă, imensă, problemă.

BDD-A2873 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)

Bibliografie:

Anderson, Perry, *The New Old World*, Verso, London & New York, 2010

Blyth, Mark, *Great Transformations. Economic Ideas and Institutional Change in the XXth Century,* Cambridge University Press, 2002

Dale, Gareth (ed), *First the Transition, then the Crash: Eastern Europe in the 2000's*, Pluto Press, 2011

Lapavitsas, Costas, „Financialized capitalism: crisis and financial expropriation", *Historical Materialism*, 17:2

Lapavitsas, Costas, et. al., *Crisis in the Eurozone*, Verso, London & New York, 2012

Marx, Karl, *Capital. A Critique of Political Economy*, vol. 3, Penguin Books, London, 1981

BDD-A2873 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:56:33 UTC)